

KUNGL. VITTERHETS
HISTORIE OCH
ANTI KVITETS AKADEMIEN

ÅRSBOK 2023

STOCKHOLM 2023

THE ROYAL SWEDISH ACADEMY OF LETTERS,
HISTORY AND ANTIQUITIES

ACADÉMIE ROYALE SUÉDOISE DES
BELLES-LETTRES, DE L'HISTOIRE
ET DES ANTIQUITÉS

KGL. SCHWEDISCHE AKADEMIE FÜR LITERATUR,
GESCHICHTE UND ALTERTÜMER

© De enskilda författarna och KVHAA, Stockholm 2023

Grafisk formgivning: Lars Paulsrud

witterhetsakademien.se

ISBN 978-91-88763-44-0, ISSN 0083-6796

Italgraf Media, 2023

INNEHÅLL

- 7 Preses hälsningstal
- 11 År 2023 tilldelade medaljer och priser

MINNESORD

- 19 Johan Söderberg
- 27 Sture Allén

FÖREDRAG

- 45 Anders Wästfelt: *Gränsen mot framtiden. Insikter om jorden, tiden och samhället*
- 65 Gunnar Almevik: *Kulturarv i Antarktis*
- 87 Marie-Louise Bech Nosch: *Odysseus garderob. En homerisk hjälte och hans kläder*
- 103 Joakim Nivre: *Naturliga språk och artificiell intelligens*
- 115 Jonas Granfeldt: *Utbildning i främmande språk då, nu och sen. Moroten, piskan eller predikan?*
- 133 Hanne Fjelde: *Demokrati i vågskålen*
- 141 Arne Jarrick: *Kunskapen har en början men inget slut – varför är detta inte självklart?*
- 155 Hanna Bäck: *Politisk polarisering som utmaning för demokratin*

- 169 Anders Jarlert & Lars Berglund: *Kyrkomusikens historia*
– finns den?
- 187 Bo Andersson: *En gåva till en drottning – Aurora*
von Königsmarcks Nordischer Weÿrauch

ÅRSBERÄTTELSE, FÖRTECKNINGAR ÖVER LEDAMÖTER,
AKADEMIFORSKARE OCH PERSONAL

- 207 Ständige sekreterarens årsberättelse
- 213 Vitterhetsakademiens kulturfastigheter
- 227 Årsberättelser från vissa forskningsföretag m.m.
- 239 Publikationer utgivna 20.3.2022–19.3.2023
- 241 Alfabetisk förteckning över Akademiens ledamöter
- 258 Akademiens ledamöter i invalordning
- 261 Ledamöternas fördelning på klasser
- 263 Avlidna ledamöter 20.3.2022–19.3.2023
- 264 Akademiens utskott och nämnder
- 270 Vitterhetsakademiens akademiforskare
- 271 Akademiens personal

Ständige sekreterarens årsberättelse

ÅRSBERÄTTELSEN HÄNFÖR SIG till verksamhetsåret 21 mars 2022–20 mars 2023.

Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien är ett oberoende vetenskapligt samfund med främsta syfte att främja forskning och annan verksamhet inom humanistiska, religionsvetenskapliga, rättsvetenskapliga och samhällsvetenskapliga ämnen samt kulturmiljövård. Vitterhetsakademien har under det gångna verksamhetsåret mångsidigt verkat för att uppfylla sina ändamål och uppgifter.

Ledamöter

Under det gångna året har fyra arbetande ledamöter valts in i Akademien: Hanna Bäck, professor i statsvetenskap vid Lunds universitet, Jonas Granfeldt, professor i franska med inriktning på språkvetenskap vid Lunds universitet, Joakim Nivre, professor i datorlingvistik vid Uppsala universitet och Anders Wästfelt, professor i geografi, särskilt kulturgeografi, vid Stockholms universitet.

Några arbetande ledamöter har för alltid lämnat oss: Sture Allén, professor i språkvetenskaplig databehandling vid Göteborgs universitet och tidigare Svenska Akademiens ständige sekreterare samt Johan

Söderberg, professor i ekonomisk historia vid Stockholms universitet. Minnesteckningar över de bortgångna arbetande ledamöterna framförs i Akademien, trycks i vår årsbok och läggs ut på Akademiens hemsida. Akademiens utländske ledamot Matti Klinge, professor i historia vid Helsingfors universitet samt Akademiens korresponderande ledamot Lars Bergquist, författare och tidigare ambassadör, har också avlidit under året.

Forskningsstöd och kulturmiljövård

Vitterhetsakademien har genom god förvaltning av de stiftelse- och fondmedel som tillkommit Akademien genom donationer och testamenten möjlighet att stödja forskning och kulturmiljövård. Under året har Akademien i samarbete med Stiftelsen Natur och Kultur tillsatt två nya treåriga akademiforskartjänster i pedagogisk psykologi respektive psykologi med inriktning på barns och ungdomars psykiska hälsa och ohälsa. Vidare har Akademien utlyst och tillsatt fem nya akademiforskartjänster, vilka är treåriga med möjlighet till förlängning ytterligare två år. Med den senare satsningen avser Akademien att stärka forskningen inom de utvalda områdena, som är ”Rättsvetenskapen i klimatomställningen”, ”Kognition – språk och estetik” samt ”Medeltidsstudier – nytolkningar, bildbruk och kulturmöten”.

Tillsammans med Konstakademien, Musikaliska Akademien, Svenska Akademien och Gustav Adolfs Akademien för svensk folkkultur utlyser vi årligen stipendier för utbyte mellan konst- och kunskapsformer inom Bernadotteprogrammet. Akademiens tre unga forskarstipendiater för 2022 arbetar med så olika men intressanta projekt som ”Fideikommiss som kulturarv”, ”Den dystopiska mellankrigstidens litteratur utifrån relationen mellan egendom, frihet, kön, ras och samhällsordning” samt ”Broderade landskap i Konstakademiens och Nordiska museets samlingar 1780–1830”.

Ur Stiftelsen Ingrid och Torsten Gihls fond utlystes och tillsattes två storstipendier för nio månaders forskningsarbete vid Svenska Institu-

tet i Rom. Akademien har också finansierat det nya övergripande verket *Fotografihistorier* om det fotografiska fältet i Sverige från det tidiga 1800-talets första fotografiska experiment till det tidiga 2000-talets visuella kultur, med professor Anna Näslund Dahlgren som redaktör.

Akademien samarbetar med Riksantikvarieämbetet. I december hölls ett symposium på Riksantikvarieämbetet om Rosenhanes bibliotek med anledning av att det var precis 200 år sedan den gustavianske samlaren Schering Rosenhanes donationsbrev undertecknades, vilket då resulterade i att Akademiens samlingar i ett slag mångdubblades i storlek genom dessa cirka 1500 volymer med ämnesfokus på svensk och nordisk historia och topografi. Senare mottog man även Rosenhanes samling av grafiska blad. Samarbetet med Riksantikvarieämbetet sker även tillsammans med Svenska kyrkan inom Kommittén för forskning om kyrkor. Tillsammans arrangerade vi under året en internationell konferens om takstolar som kunskapskälla med fokus på kunskapsläget om de medeltida kyrkornas takkonstruktioner. Aktuella forskningsresultat från undersökningar gjorda på kyrkornas vindar i Sverige, övriga Norden och i Europa presenterades och diskuterades under två novemberdagar på Humanistiska teatern i Uppsala.

En betydande uppgift för Vitterhetsakademien är kulturmiljövård. På fornborgen Gråborg och i Borgs by på Öland, på Skånelaholms slott i Uppland och Stjernerunds slott i Närke samt i kulturreseptatet Stensjö by i Oskarshamns kommun och på Villagatan med det Rettigska huset vårdar vi byggnader och landskap. De senaste tre åren har vi tillsammans med Länsstyrelsen i Kalmar län gett extra stöd för arbetet på Stensjö by med de historiska trädgårdarna. Inventering och återplantering av fruktträd liksom bevarande och uppförökning av bärbuskar och prydnadsväxter som odlades i byn vid sekelskiftet 1900 har påbörjats. Vi främjar gärna forskning kring våra kulturfastigheter. Under året utkom en rapport av professor Patrick Svensson om de obesuttna i Stensjö by från sent 1700-tal till 1910. Ett pågående forskningsprojekt, också på Stensjö, handlar om biologisk mångfald.

Internationell samverkan

Akademien delar ut en rad olika stipendier och bidrag som syftar till att stimulera internationella kontakter. Akademien är aktiv inom den europeiska samarbetsorganisationen för akademier, ALLEA, och i den globala samarbetsorganisationen UAI. Vitterhetsakademiens Europastipendier för 2022 om 500 000 kr gick till Polska vetenskapsakademiens stödverksamhet för ukrainska forskare. Akademien har också bidragit med samma summa till den fond som Stiftelsen Nordiska museet startade för insamling av ekonomisk hjälp för att rädda Ukrainas kulturarv, i nära dialog med bland andra Riksantikvarieämbetet, centralmuseerna och museer i Sverige och Norden.

Konferenser

Akademien arrangerar årligen forskningskonferenser som våra ledamöter tar initiativ till och ansvar för. Under året har vi genomfört fjorton konferenser i vår lokal på Villagatan 3, exempelvis ”The Ottoman world and the North in the eighteenth century”, ”Svenska tider i transnationell komparation: process, erfarenhet och arv” samt ”Att få arkivet att tala – Svenska Missionsförbundets Kongo-mission 1881–1961”, den sistnämnda arrangerades av två av Akademiens tidigare stipendiater inom Bernadotteprogrammet. Dessutom har vi bidragit med medel till ytterligare åtta konferenser som ägt rum i bland annat Lund och Visby.

Publikationer

Vitterhetsakademien har en livaktig publikationsverksamhet. Under året har vi haft glädjen att i Filologisk-filosofiska serien publicera den fantastiskt vackra *Nordischer Weÿraúch*, en diplomatarisk utgåva av en exklusiv handskrift som skänktes till drottning Ulrika Eleonora d.ä. någon gång omkring 1690. Det är den första vetenskapliga utgåvan av handskriftens tjugotvå andliga dikter, författade av Maria Aurora von Königsmarck och andra högadliga väninnor till drottningen. Vår ledamot Bo Andersson

har transkriberat, ur ett brett kulturhistoriskt perspektiv kommenterat och även analyserat dikterna.

I serien Lärda i Sverige utkom under året *Felix Horb. Konsthistoriska prövningar* av Akademiens preses Peter Gillgren. Felix Horb hörde till kretsen kring Franz Kafka i Prag och kom som flykting till Sverige 1939, där han studerade renässansmåleri och debatterade med flera av tidens mest kända konsthistoriker. I serien konferensvolymen publicerades *Scandinavia and the Vatican archives*, i vilken bland annat presenteras resultat av de inventeringar av medeltida handskrifter i Vatikanarkivet som gjordes av nordiska forskare under första hälften av 1900-talet. I den övriga utgivningen märks Jakob Lindblads *Forskningsföretaget Sveriges Kyrkor. Organisation, utgivning, arkiv*.

Akademien har sedan 1906 gett ut tidskriften *Fornvännen. Tidskrift för svensk antikvarisk forskning*, nu i samarbete med Statens historiska museer och med vår ledamot Mats Roslund som huvudredaktör och ansvarig utgivare. I det gångna årets nummer kan man bland annat läsa om kokgropar i Västernorrland, de senaste årens utgrävningar av järnåldersbebyggelse i Gamla Uppsala och Fyrislund samt om det medeltida kvinnoyrket kapellväktare och om analyser av vikingatida gravfält på Gotland som vittnar om komplexa rituella traditioner.

Forskningsförmedling

Akademien främjar även forskningsförmedling och var tillsammans med Riksbankens Jubileumsfond huvudarrangör av Forskartorget på den delvis digitala Bokmässan i Göteborg. Vi har sedan tidskriften *Respons* startade gett den substantiella bidrag, men dessvärre fick den lägga ner sin verksamhet under hösten 2022. *Respons* är en viktig tidskrift för kritisk diskussion om svensk forskning och sakprosa. Nu har vi gett bidrag för en planerad återstart med delvis förnyat koncept under 2023. Akademien har också förlängt samarbetet med Stockholms universitet vad gäller finansieringen av det framgångsrika digitala bildningsmagasinet *Anekdot*, där svenska, framstående humanioraforskare medverkar och som

under året presenterat nya satsningar, såväl den tryckta *Bildningsboxen* med vetenskapliga essäer, i samarbete med Norstedts förlag, som det digitala formatet *Verket* i samarbete med Litteraturbanken, Nationalmuseum och Dramaten.